

ÚZ

VASAGYI MÁRIA

Végre megtaláltalak, drága egyhasi testvérem, Cvi!

Ita in fatis fuit, mondaná apánk látván, mily szörnyű betegségtől sújtattál, s hogy e kór miatt kényszerülsz sajtó útján keresni vére(i)det. Ám megkockáztatom kifejezni reményem, hogy meglehet, nem is vagy amnéziás, hanem negyvenöt évi bujkálás (menekvés?) után kiengesztelődni kívánsz, amennyiben megkövetlek, mert a haragot már nem bírod tovább . . . Hát még mily nehéz én magamnak, magányomban és művészi énem semmivé oszlásának teljes tudatában, az önvád terhét hordozva szüntelen, amíg csak lépdelek ezen a planétán. Tudtam, egyszer keresni fogsz, de azt nem hittem volna, hogy így . . . Vajon csakugyan semmire se emlékszel, vagy csupán engem magadhoz hívsz? Hogy elég meggyőző legyek afelől, te vagy te, az elveszett fivér, felidézem az általam ismert és mindkettőnk életét megpecsételő és külön-külön oly eltérő mederbe kényszerítő eseményeket.

Apánkról annyit tudok, hogy egy budai gimnáziumban volt filozófiatanár, több nyelven beszélt, és kabalával foglalkozott. Azt suttozták róla idehaza a pangaraiak, hogy szabadkőműves, alkimista és meg tudja jósolni a világvégét. Amikor bejött a törvény, a budai iskolából azonnal elbocsátották, majd munkaszolgálatra vitték, és soha többé nem tért vissza. Egy hitközségi iratból még kamaszkoromban kiderítettem, hogy apai nagyapánk németesített vezetékneve Großschatten volt. A család életben maradt pangarai barátai azt is tudták apánkról, két dologgal szeretett dicsekedni: hogy a Großschattenek minden második generá-

ciója ikreket nemzett, és az egész família, mármint a Großschattenek, sete volt. Boldogulási érdekből nevét magyarosítani volt kénytelen még a nagyapánk, így lettünk Balogok.

Anyánk, a pangarai ószeres lánya hazatért nagy hassal, egész napokat átaludt az atyai házban, miközben a család összepakolt az útra. Mindenórás volt, amikor vitték őket. Fiatal nyilas jött értük, szépen, csaknem nyájasan szólította őket indulásra. Anyánk pedig az utcán a többiekkel ellenkező irányba fordult, de a nyilas hagyta, úgy tett, mint aki nem vette észre, s anyánk ment, ment, ki a mezőre, keresztül-kasul járta a kukoricatáblákat, összevagdalták az éles levelek, csupa vér volt a karja, az arca, felismerhetetlen, amikor Casper Pichverberger Helena nevű szolgálója rátalált. Meghallotta a vajúdó sikoltását, s mint a szomszédok elmondták nekem, amikor odaért, te már kint voltál. – Cví – suttogetta anyánk. Mire sorra kerültem, elhagyta ereje, talán már halott volt, sokáig tartott, míg Helena kihúzott belőle, ügyetlenül, mert nem volt bába, és a csípőm megsérült, de oly csúnyán, hogy örökre sánta maradtam. Anyánkat sebten elhantolták, sohase tudtuk meg, hova, mert az egész esetet titokban tartotta a Pichverberger család, életét és a mi életünket megmentendő. Magukhoz vettek bennünket, sok menyecske tartozott oda, valamennyi szoptatós, nem tűnt fel a nyilasoknak a sírásunk. Anyánknak már nem volt ideje nekem is nevet adni, hát Pichverbergerék az ószeres nagypapa után, akivel jószomszédi viszonyban éltek, Simonnak nevezték el.

Csakhogy néhány hónap múlva Pichverbergerékért is jöttek. Casper nagypapa bebújt a kemencébe, minket is maga mellé húzott, megmenekültünk. Kínlódott velünk néhány napig nagy félelemben, s amikor már nem bírta a szíve a sírásunkat, lefutott velünk a kákosi szerbekhez. Perlešić Jovan volt akkor a temetőcsósz, a felesége meddő, és úgy megtetszettél neki, hogy magához szorított, el se is engedett, ott tartottak. Cveta lett a neved, ám nem kereszteltek meg, befogadó apád meggyőződése miatt se, de a partizán forradalom győzelme után ez nem is volt tanácsos. Engem sokáig cipelt végig a városon Casper nagypapa, senkinek se kellett, mert becsületesen megmondta mindenkinek, aki csak kérdezte, fiú vagyok-e vagy lány, hogy az egyik lábam rövidebb. Patoszi bunyevácok végül befogadtak. Csúnya gyerekeik voltak, szep-lősek és zabszeműek, talán azért. Nevelőapám, Budimčević Ivan, fiáke-

ros volt, de körhintát is tartott a pajtában szép festett lovakkal és szarvasokkal, mindet újrafestette és lakkozta kora tavasszal, két héttel a pangarai vásár előtt. A szilvások mögött a tisztáson szokta volt felállítani, s mikor kissé felcseperedtem, segédkeztem az e körüli teendőinkben, aztán hajtottam a verklit mindvégig, amíg csak a vásár tartott. Szorgalmamért elnőzte a család a bicebócaságomat, és amikor kiderült, hogy tehetségem van a zenéhez, nagyot nőttem a szemükben, harmonikázni tanítottak, de mivel ez a hangszer nekem nem tetszett, hanem a hegedű, beíratk a zenedébe s hamarosan el is végeztem, megelőzve jóval idősebb társaimat. Mondanom se kell, zenei pályára készültem.

A Perlešić és a Budimčević család nem volt valami jó viszonyban egymással, talán ezért, de valójában előttem ismeretlen okból nem tartották helyesnek, hogy találkozzunk. A város más-más peremén jártunk iskolába, s csak a majálison láttuk meg egymást először, úgy tizenkét éves korunkban. Bizonyára emlékszel: amikor megálltál előttem, miközben a verklit nyekergettem, olyan volt, mintha tükörbe néztünk volna, önmagunkat láttuk a másikban, s olyannyira elcsodálkoztam, hogy megszakadt a muzsika, nevelőapám odasietett, mérgesen hazaküldött, s Te sokáig néztél utánam. Észrevettem, mert minduntalan hátrafordultam.

Pangara – apánk filológiai és nyelvtörténeti kutatásai alapján a helységnév ógörögöből eredő magyarázata annyit jelent mint Gara felé vezető út, ezt Vituczy úr, a nagyapával, a néhai őszerelessel átellenben lakó történész mondta nekem csattogó hidegben egy sötét téli napon, amikor arratájt csatragoltam, közel a kákosai határhoz, ahol születünk s ahol a barázdák valamelyike vagy meglehet, magányos fa alatt anyánk nyugszik. Talán emlékszel, mit jelentett számunkra és az egész város számára a csodálatos folyó, az Úz. Maga az élet volt! De közhely arról zengedezni, miért, hiszen a világon annyi város diekedhet folyóval és folyó nyújtotta előnyökkel. Nekünk az Úz nélkül azért volt elképzelhetetlen az élet, mert oda jártunk korcsolyázni. Vagyis én, mivel sánta voltam, csak bukácsoltam a part közelében a sekély víz fehér jégén és irigyeltelek, mert te az iskolatáskádat a hóba csaptad, és engem észre se véve száguldtál a vakító végtelenben, köröket írtál előbb persze, fitogtattad ügyességedet a csalékony jégén ott, hova ritkán merészkedett óvatos ember. Csak ketten voltunk az Úz páncélján: én gyáván toporogtam egy helyben, és te, a széllábú, russzantál, repdesődtél vakmerőn, ponttá

váltál, aztán mellettem termettél ismét, és váratlanul megszólítottál: – Megengedi-e az apád, hogy tapossam a kereket a tavaszi vásárban? Hat forgatásért egy forduló. – Hát persze hogy megengedi, ha szépen kérem. Ha hozol bugát a kákosi határon túlról. Füstölhetnékem van. De te is kaphatsz egy slukkot.

Érdekes, tudtad a nevemet! Igaz, olyan volt a tekinteted, mint aki titkos könyveket olvas és mindenre fényt derít, fontoló elme, ki mindent megért, csak semmi titok. Világos és jól ismert számára minden jelenség, mint az Úz jege, pedig tévedtél, mert valójában semmit se tudtál az Úzról, legalábbis kevesebbet mint én, a szemlélődő, ki pontosan tájékozódott a parton élő parasztoktól, hol milyen a sodra, és a jeget faldossák-e lenről a forgók vagy szilárdan szorítja a vizet, akár a bilincs. Azért kértem tőled kákosi bugát, mert ott lefelé már veszélyes Eltűntél, tükörképem, ép másom, a távolból a nevemet kiáltoztad, míg csaknem beesteledett, de én álltam mozdulatlan a hideg mezején, nem hogy segítséget nem hívtam, hanem számolgattam, hányszor hallom a nevemet a szádról.

A csend térített magamhoz és a sillámló jég hidege. Matatni kezdtem a táskádban. Különbféle irományokra találtam, jé, írólány, csodálkoztam, mert a te kézírásodat véltem felfedezni ím, ebben a versfélében is: „Úz partján járni, lombos fát látni, aláfeküdni, aludni, aludni . . .” Sok számomra ismeretlen matematikai és fizikai számítás, képlet, firkálmány között egy irkalapon: „Nagyobb a felhőnél csak az árnyéka volt. Ez ment előtte, s a felhő nem látta, hova lép.” Tipikus kép a Großschattenekről! S rólad is, ahogy elvéted az utat, amint nyugattól keletnek siklasz, s növekvő árnyékdótlól nem veszed észre a veszélyt.

Úgy eligyekeztél, hogy sohase talált meg senki. Pedig nevelőapád felkotortatta az Úz egész kákosi kifutványát, éjjel is hallani lehetett a jég reccsenését, ahogy a hófuvatagban vágta a gép hajtotta bárd, na most, na most érnek hozzád, marcanglódott a szívem az ijedtségtől, és átborzongott rajtam a hideg. – Gyöngye jégre csalták, és lehúzták a mélybe a villik – állapították meg a túlparti asszonyok. – Télidőn különösen veszélyesek, mert lent tartja őket a jég, és unatkoznak. Jaj annak, aki ilyenkor egy szál magában az Úzra merészkedik!

– Gyémántkő ez a gyerek, csak csiszolni kell rajta – néztek össze bólogatva távoli rokonaink Zágrábban, amikor győztem a csodagyerekek

seregszemlén. Így kerültem a bloomingtoni zeneakadémiára s onnan már csak egy lépés volt a világhír. A legnagyobb mesterek repítettek a magasba, forró lélekkel lebegtem ott egymagam, a művészet végtelenbe nyúló oltárához hallgatón, aszkéta vált belőlem, ki a hegedűjével él mátkaságban, de oly szerelmesen, hogy attól tökéletesen odapárizik a zene minden hangja és rezdülése együvé. Megszűnt a való, ugyan nem kábított el a hírnév, de e világ esetlen dolgai már nem értek tudatomig. A nappalok elviselhetők voltak, sőt, néha nagyszerűek, hiszen magához parancsolt a zene, átjárta minden sejtemet a hegedűm hangja, s én azonnal a lelkem adtam neki. Hanem a Pangarát körülkanyargó folyó! Ma is ott kígyózik visszatérő álmomban, és hallom a nevemet a jégszalag távolából. És valahányszor tükörbe nézek, eszembe jutsz, Cvi. Hogy hova tűnhettél!

Csaknem felértem a csúcsig, káprázatos sikereim voltak. Megutaztam az egész világot. Isaac Stern bolyongó kis barátjának nevezett s mesterre jellemző gondos örömmel mutatta meg művészetének minden csínját-bínját. Kijevben kezdtünk el együtt kamarázni (szívesen adta át nekem az első hegedűs helyét a kvartettben), folytattuk New Yorkban, aztán Moszkva, Berlin, Párizs következett, már szólóban, zenekarral. Csak-hogy még Kijevben történt valami: Beethoven Nagy fúgáját játszottuk, és én voltam az első hegedűs, mesterem cinkosan mosolygott össze a csellóssal, na most meglátjuk, hogyan rukkol ki Simon, a nyughatatlan, és még a dus legelején voltunk, amikor véletlenül lenéztem a publikumra, és ott ültél te az első sorban a kijevi konzervatórium koncerttermében. Pillanatra megállt a vonóm, cisz helyett diszt húztam a következő taktusban, éreztem, megbomlik a tonalitás, társaim működése csaknem széteső, verejtékeztem, és sírógörcs kerülgetett. Cvi, pont ott kellett ülnöd, hogy engem tönkretégy! Hát nem sikerült! Hatszor is kitapsoltak bennünket, tombolt a vájt fülű tömeg, és mesterem könnybe szirmosult szemmel szorított velem kezét: – Így még nem hallottalak hegedülni! Csak az elején volt valami bibi . . .

New Yorkban ugyanaz a felállítás, a fúga és Brahms, majd Bartók. Alighogy a húrokra helyeztem a vonót, letekintettem, s az első sorban megint ott ültél te. Reszkető kézzel játszottam végig a koncertet. – Rossz napod van, semmi vész – vigasztalt a mester, de legközelebb, Moszkvában már másodhegedűsnek tett meg. Kicsit több szünetem volt

játék közben, s most már kerestelek az első sorban. És ott voltál! És én formába jöttem a Brahmsnál, már ismét első hegedűs, repült a hang, a húrokról csak úgy szakadt a fájdalom és a vészjósló szépség, mind hozzád sietett, úgy éreztem, most már mind a négyen tudjuk, ott vagy s belehevültünk, sóhajosan szép pianókkal kértelek, ne menekülj tőlem az előadás után, mint tetted másutt, egyhasi fivér, tükörkép, ki én voltam s mégse, akkor, a jégről más futott világgá, nem én, az annyiszor kigúnyolt sánta!

De nem találtalak, pedig sokáig forgolódtam az előcsarnokban és a kijáratnál, portást, ruhatárost kérdezgettem, nem látták-e azt a valakit, aki szakasztott olyan, mint én . . . Leállítottam a járókelőket az utcán, néztek rám furcsán a bundás moszkvaiak, nem, nem volt a válasz mindahányszor. Berlinben a Bach-partitánál már az allemande-ot elrontottam, mert nem találtalak az első sorban. Biztosan hátrébb ült, gondoltam, s a vivacéba mindent beleadtam, végül remekeltem, de te sehol se voltál. Hát még Párizsban mennyire hiányoztál! A Brahms-hegedűverseny második tételénél is kerestelek még, vizslattam a közönség felé, mint cipókra a pék, amikor számolgatja, megvan-e mind vagy elcsentek belőlük a suhancár legények. És semmi! Merre bujkáltál? Egyáltalán, te voltál az a férfi a kijevei publikumban és a többi hasonmás, vagy csupán a képzelet játszadozott velem?

Bárhova hívtak, mindenütt kerestelek. Amint kiértem a pódiumra, máris körülnéztem, hol vagy. Bágyadt a művészetem, hibát hibára halmoztam, mesterem összepréselte száját és vállát felhúзва széttárta kezét, ha kérdezték, mi történik velem. Elmaradtak a közös fellépések, vidéki városokban kellettem már csak, igaz, az ókontinensen éppúgy, mint a vízen túl. – Ő az, aki Sternnel kamarázott! Azt mondják, a tanítványa is volt, de én nem hiszem . . . – súgtak össze a hátam mögött. Beleropantam a félsikerekbe. Most a New York-i szimfonikusok harmadik felállításában a második sor végén hegedülök.

Vagy öt éve, hogy kezembe került a Washington Post, címdalán öles betűkkel: Cví Balog legújabb felfedezése. Ijedten meredtem a betűkre, mielőtt a hír olvasásába kezdtem volna. De igaz volt: új kisbolygót találtál egy távoli galaxisban, és kívánságodra az Űz nevet kapta. Szóval élsz! Tehát mégis te voltál a koncerteken. Honnan volna lehetséges ekkora koincidencia? És siettem nyomozni, nehogy tovább rohanj.

A Massachusetts kutatóintézetben azt mondták, ilyen nevű tudós náluk nem dolgozik, ismeretlen. Moszkvában se hallottak rólad, és a washingtoni lap szerkesztője nem emlékezett, ki küldte be az írást K. T. iniciáléval. London, Strasbourg, sehol semmi, csillagkutatók, tudományos akadémiák, asztronómiai szaklapok . . . semmi. – De hát az Úz bolygó, az látható az égen, ha szabad szemmel nem is, de az önök távcsöve . . . – Igen, tudjuk hol van, de többet nem – volt a válasz.

Mi történt veled, Cvi? Mi törölte ki agyadból az emlékezetet talán pont akkor és meglehet örökre, amikor a fellépéseimről elmaradtál? Lám, én egyre süllyedek, a következő meghallgatáson nem hiszem, hogy megfelelek, s mivé lett a művészetem, pódiumra már nem is kellek . . . Zsugorodó felhő lettem, árnyékom viszont hatalmasra nő, már az egész földgolyót beborítja, és eltűnök a saját árnyékomban, árnyék maradok az árnyékban, ronda szurokszínű, így, egymagamban . . . Segíts rajtam, Cviíííííí! Segííííííts! Balog Cvi!

sbalog@pangara.com